

УДК 61:57:17:614.2

Г. Т. Терешкевич (с. Діогена),
к. держ. упр., доцент, доцент кафедри філософії та економіки,
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
докторант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,
Національна академія державного управління при Президентові України
ORCID ID: 0000-0003-4427-7872

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.3.93

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ БІОЕТИКИ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

H. Tereshkevych (s. Diogena),
PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department of Philosophy and Economy,
Danylo Halytsky Lviv National Medical University
Doctorate in the Department of Parliamentarism and Political Management,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

WORLDWIDE — PHILOSOPHICAL BASES OF BIOTHETICS IN THE CONTEXT OF HEALTH SYSTEM REFORM

Медична освіта зазнає помітного впливу різних новітніх течій, що обумовлюють відмінні підходи до біоетики. Слід пропагувати й формувати в працівників галузі систему світоглядних цінностей, у центрі якої буде людина, збереження її духовного, душевного та фізичного здоров'я, а також виживання цивілізації загалом.

В Україні досі відсутнє комплексне наукове дослідження, що розкрило б світоглядно-філософські основи біоетики у контексті реформування системи охорони здоров'я.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування світоглядно-філософських засад біоетики у контексті реформування системи охорони здоров'я та акцентування на філософії персоналізму, яка має за основні критерії благополуччя людської особи, її гідності та неповторної цінності, а також добро природи, котре підлягає охороні та відповідальному збереженню.

Теоретичними засадами біоетики є філософська антропологія, феноменологія і особливо філософія персоналізму, яка наголошує на цінності людини як духовної істоти, особистості, яка є унікальним створінням та має власну гідність і цінність. Окрім цих філософських напрямів, відображають сутність біоетики вчення Томи Аквінського й неотомізм, які вважають особистістю також людину, що нездатна реалізувати свої розумові здібності. Подібної думки дотримуються представники релігійного екзистенціалізму (Г. Марсель, К. Ясперс, М. Гайдеггер), стверджуючи, що тіло є феноменом "Я" людини, співзасадою і знаком індивідуальної відмінності. Персоналізм є визначальною теоретико-методологічною основою біоетики, що співзвучна з християнським вченням про людину, ґрунтується на відповідальності людини за всі живі істоти у світі і за весь світ загалом.

Введення світоглядно-філософських засад біоетики в систему публічного управління, зокрема, в галузь охорони здоров'я, є необхідною умовою виживання цивілізації та збереження духовного здоров'я нації.

Потребує розробки заходів з боку органів публічного управління система охорони здоров'я на узгодження її із засадами біоетики.

Formation of the problem Medical education is under the influence of various current trends leading to different approaches to bioethics. It is necessary to promote and develop a system of worldview values centered on the individual, the preservation of his/her spiritual, mental and physical health, as well as the survival of civilization as a whole.

Research Analysis. There is still no comprehensive scientific study in Ukraine that would reveal the philosophical foundations of bioethics in the context of health care reform.

The aim of the article is to provide scientific and theoretical substantiation of the philosophical principles of bioethics in the context of reforming the health care system and focusing on the philosophy of personalism, which has the basic criteria for the well-being of a human person, his/her dignity and unique value, as well as the good for the nature, which is subject to protection and responsible conservation.

Statement of the main part. The theoretical foundations of bioethics are philosophical anthropology, phenomenology, and especially the philosophy of personalism, which emphasizes the value of a person as a spiritual being, a personality that is a unique being and has his/her own dignity and value. In addition to these philosophical

trends, they reflect the essence of the bioethics Thomas Aquinas teachings and Neo-Tomism, which also consider a person as a personality who is unable to exercise his or her mental abilities. Representatives of religious existentialism (G. Marseille, K. Jaspers, M. Heidegger) hold the same opinion, arguing that the body is a phenomenon of human "I" principle and a sign of individual difference. Personalism is the determining theoretical and methodological basis of bioethics, in harmony with the Christian doctrine of a human, based on the responsibility of a person for all living things in the world and for the whole world.

Conclusions. *The introduction of philosophical principles of bioethics into the system of public administration, in particular in the field of health care, is a necessary condition for the survival of civilization and preservation of the spiritual health of the nation.*

Prospectives for further research. *The public health system needs to develop measures to harmonize it with the principles of bioethics.*

Ключові слова: світоглядно-філософські основи біоетики, реформування системи охорони здоров'я, персоналістична біоетика, філософська антропологія, феноменологія, філософія персоналізму, вчення Томи Аквінського, неомізм, релігійний екзистенціалізм.

Key words: worldview and philosophical foundations of bioethics, reforming the health care system, personal bioethics, philosophical anthropology, phenomenology, philosophy of personalism, the teachings of Thomas Aquinas, Neo-Tomism, religious existentialism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Нині освіта перебуває в активному пошуку світоглядної основи — від опертя на національні педагогічні традиції до імплементації інноваційних (здебільшого, зарубіжних) підходів. Не є винятком і медична освіта, яка зазнає відчутного впливу різних модерних течій, що обумовлюють відповідні філософські основи біоетики в сфері охорони здоров'я. З огляду на це, слід пропагувати й формувати в працівників галузі таку систему світоглядних цінностей, у центрі якої буде людина, її здоров'я і життя від моменту запліднення до природної смерті. Аналізуючи цілі та зміст біоетики, можна стверджувати, що вона сприятиме формуванню у фахівців лікарської справи адекватного розуміння етичних проблем галузі охорони здоров'я й сучасного суспільства, а також стійких моральних переконань, які не дозволять відійти від норм етичної поведінки. В Україні необхідність винести біоетику на рівень публічного управління є актуальною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Багато зусиль щодо дослідження світоглядно-філософських основ біоетики у своїх працях доклали українські дослідники та закордонні вчені. В Україні це питання досліджували: А. Єрмоленко, М. Кашуба, М. Кисельов, В. Кулініченко, Ю. Кундієв, Б. Остапенко, С. Пустовіт, М. Чашин та інші.

Значну увагу дослідженню світоглядно-філософських засад біоетики приділили світові науковці-дослідники: Е. Вілсон, А. Геллегерс, Е. Згречча, М. Меліна, Р. Поттер, В. Райх, С. Спінзанті та багато інших. Проте в Україні досі відсутнє комплексне наукове дослідження, що розкрило б світоглядно-філософські основи біоетики у контексті реформування системи охорони здоров'я.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Потребує уваги з боку органів публічного управління система охорони здоров'я на узгодження її із засадами біоетики. З метою формування здорового етичного суспільства громадяни повинні бути поінформованими про етичні проблеми надмірного наукового прогресу в царині охорони здоров'я, зокрема про результати медичних експериментів, генної інженерії, трансплантології, контрацепції, технологій штучного запліднення, узалежнення, булінгу, ставлення до абортів чи евтаназії (нав'язується думка, що людина має право прирікати когось на смерть чи вибирати собі "легку" смерть). Державотворці пишуть, приймають та запроваджують закони, які регламентують життя громадян України. Ці закони мали б бути узгоджені із засадами біоетики. В цьому ключі важливо, щоб у системі охорони здоров'я працювали управлінці, які були б ознайомлені із світоглядно-філософськими основами біоетики та свідомо керувалися ними в житті.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування світоглядно-філософських засад біоетики у контексті реформування системи охорони здоров'я та акцентування на філософії персоналізму, яка має за основні критерії благополуччя людської особи, її гідності та неповторної цінності, а також добро природи, котре підлягає охороні та відповідальному збереженню.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ НАУКОВИХ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сучасному етапі зростає зацікавлення біоетикою, тому слід докладно окреслити її теоретичну основу. Теоретичним підґрунтям біоетики є філософська антропологія (М. Шелер), феноменологія (Е. Гуссерль) і найбільшою мірою філософія персоналізму, які наголошу-

ють на особливій цінності людини як істоти духовної, особистості, яка є унікальним створінням та має власну гідність і цінність. Окрім цих філософських напрямів, істотно відображають сутність біоетики вчення Томи Аквінського й неотомізм, які вважають особистістю також таку людину, котра не виявляє здатності реалізувати свої розумові здібності. Подібної думки дотримуються представники релігійного екзистенціалізму (Г. Марсель, К. Ясперс, М. Гайдеггер), стверджуючи, що тіло є феноменом "Я" людини, є співпринципом і знаком індивідуальної відмінності.

Право людини на гідне життя і пошану людської особистості яскраво викладені у концепціях відомих філософів, учених та гуманістів-практиків — вченні про біосферу та ноосферу В. Вернадського (1863—1945) як нового етапу існування людини в універсумі, котре базується на глибокому й точному розумінні взаємозв'язку людини і природи (В. Вернадський майже століття тому окреслив напрями розвитку Землі у відповідності з Господнім планом, розкривши глибокий зміст космічного буття, де все живе, нерозривно пов'язане між собою, гармонійно розвивається. Якщо розвиток іде відповідно до Господнього задуму (Господній Дух керує творчим розумом людини), то планета і людство на ній плавно вписуються своїм буттям у всесвітній космічний процес еволюції. Цю доміную великої Господньої розумної творчої сили він подає нам як живу ноосферу, малою клітиною якою є людина) [1, с. 167—204]; Т. де Шардена (1881—1955, який зазначив, що еволюція (припускаючи, що ця теорія чи гіпотеза буде підтверджена науково) не протиставляється факту Сотворення, а навпаки, стверджує його ще з більшою силою) [11, с. 71—90]; етиці "благоговіння перед життям" А. Швейцера (1875—1965, для якого кожна форма життя є священною. А. Швейцер тлумачить етику як безмежну відповідальність за все, що живе) [12, с. 34—44].

На запитання, за яким критерієм можемо оцінювати межу дозволеного у разі втручання в людське, як і в будь-яке інше життя, отримуємо багато відповідей, які часто є суперечливими. Дискусійні питання найкраще вирішує філософія персоналізму як визначальна теоретико-методологічна основа біоетики, що співзвучна з християнським ученням про людину і ґрунтується на відповідальності людини за власне існування та всі живі істоти у світі і за весь світ загалом.

Існують різні формулювання для визначення біоетики [29, с. XIX], що ґрунтуються на багатодисциплінарних та систематичних роздумах стосовно законності чи незаконності втручання у життя, які здійснюються або можуть бути здійснені у галузі біології та медицини.

Пріоритет у таких роздумах біоетика надає втручанням у життя людини, розглядаючи інші форми життя (тваринне та рослинне, включаючи мікроорганізми) переважно у зв'язку з їх впливом на здоров'я людини та її відповідальністю за них.

Людина залишається у центрі біосфери, а отже, у центрі уваги біоетики. Розглядаючи цей аспект центральності людської особи через призму персоналістичного розуміння, слід наголосити не тільки на цінності, а й на відповідальності людини, яка через свій біологічний і фізичний зв'язок з Космосом і середовищем існування постійно втручається у людське життя і навколишній світ.

Аналізуючи філософські основи біоетики, розмірковуємо над питаннями походження людського життя, визначення гідності особи та її тілесності, вагомості її відповідальності у Всесвіті.

Еволюція не може себе пояснити, не може мати в собі причини себе самої, тому що не може існувати як Буття у своїй повноті. Засада причинності, для якої "більше" не може впливати з "меншого", як також те, що існує, не може впливати з того, що не існує, вимагає логічної та метафізичної необхідності ствердити існування Творчого Буття, яке має повноту та існує задля себе самого (це класична позиція всіх метафізиків, починаючи від Сократа до св. Томи Аквінського). Як зазначив відомий антрополог і філософ П'єр Тейяр де Шарден, еволюція (гадаючи, що ця теорія чи гіпотеза буде доказана науково) не є в опозиції до факту Сотворення, а навпаки, засвідчує його ще з більшою силою. Сотворення — це перехід від "нуля" до існування, перехід, який фізичні та астрономічні науки не можуть пояснити ні в механічний спосіб, ні через гіпотезу про еволюцію, відірвану від Сотворення. Гуманізм, який ґрунтується на Сотворенні, захищає однакову гідність усіх людей і відповідальність людини щодо сотвореного світу. Людська істота здатна бути причиною і ціллю своєї активності, свідомою самої себе, роздумувати про себе, давати визначення самої себе, усвідомлювати добро і зло.

Твердження про те, що людська істота є особою, чітко виражене у християнському світогляді і ґрунтується на тому, що людина має дух і душу, наділена розумом, свобідною волею і моральною совістю. У класичному словнику це поняття має антропологічні корені: *proposon* — у грецькій, *persona* — в латинській мовах. Поняття особи містить також поняття гідності, тому стосується лише індивідів, що наділені мисленням, точніше кажучи, мислення є саме тим, що зумовлює гідність. Мислення (наукове і філософське) і віра не протиставляються між собою. Як підкреслював Папа Іван-Павло II у енцикліці *Fides et Ratio* ("Віра і розум"), "віра і наука — це два крила, які необхідні, щоб літати в просторах нової культури і нового гуманізму. Як мікроскоп і телескоп роблять більшою реальність, ніж вона є, але не видумують її, так і погляд віри збагачує бачення людини стосовно її дійсності, яка існує протягом усього життя, надає динамічності єдності складному матеріальному організму людини і сприяє вираженню її різноманітних властивостей (вегетативних, душевних, інтелектуальних) у всіх видах діяльності [13, с. 11—79]. Природна і суттєва гідність притаманна кожному людському індивіду, незалежно від його фізичної і моральної досконалості, тому заборонено "вбивати навіть Каїна". Це не означає, що не слід ігнорувати моральність людських вчинків, навпаки, саме гідність спонукає кожну людську особу чинити добро завжди. Цим поняття гідності в культурі креаціонізму і персоналізму відрізняється від поняття гідності у трактуванні лаїцизму (*laicismo*), згідно з якими життя має тоді гідність, коли воно здорове і досконале, людська гідність існує, коли людина вільно діє на основі принципу автономії. У понятті модерного лаїцизму плід, погано сформований чи вмираючий, який не здатний повернутися до нормальної життєдіяльності, не має гідності, притаманної живим істотам.

Природна й онтологічна гідність ґрунтується не на фізичному чи матеріальному благополуччі, а передусім на походженні людини, створеної Богом, і на її духовній природі, яка залишається такою навіть тоді, коли через заворювання людина вже нездатна виявити себе у духовно свідомих діях. Поняття людської гідності постійно переглядається у текстах міжнародного права, відображене у Декларації прав людини, і сьогодні воно сформульоване адекватно, аж до заборони будь-якої форми дискримінації. Якісно новим пунктом дискусій про гідність є питання про ідентичність і статус людського ембріона.

Людина є індивідом, живою істотою, наділеною духовним життям вже від першої миті свого існування, тобто від моменту запліднення. Дані сучасної генетики, на яких ґрунтуються сьогодні теорії філософії і етики, беззастережно доводять, що людський ембріон є індивідом вже від першої миті свого існування, і тому посідає гідність людської особи та заслуговує на шану, притаманну кожній людській особі. Це ключовий постулат біоетики персоналізму, який вона відстоює у аспекті раціоналізму і який виявляється у її положеннях щодо абортів, у дискусіях про штучне запліднення та експериментах з ембріонами [20, с. 128—154]. Так само неприйнятні позиції різних представників біоетики лаїцизму, які стверджують, що ембріон має часткову чи поступову гідність щодо здатності виразити свою автономію.

Природна гідність базується на надприродній гідності людської особи, що випливає із Таїнства Відкуплення: Божий Син через Воплочення, Життя, Смерть і Воскресіння підніс людську природу до гідності Божої дитини, яка покликана взяти участь у Божому житті. Надприродна гідність притаманна людській особі в цілісності і відображається в тілесності, яка органічно поєднана з духом, тому що від духу отримує життя і форму. Ця надприродна гідність не заперечує, а розширює і вдосконалює природну гідність, яка є освітлена славою Воскресіння.

Оскільки медицина практикує із людською тілесністю і через неї впливає на особу, то поняття гідності людини стосується також тілесності. Недієздатною виявилась дуалістична концепція тілесності, розвинута у творах Р. Декарта. Ця теорія мала великий вплив на медичну культуру, сприяючи механістичній концепції тіла і його функцій.

Такі погляди сьогодні піддаються ґрунтовній критиці, особливо із виникненням сучасних психології і психоаналізу, які наголошують на психосоматичному зв'язку [30, с. 47—58]. На основі дуалізму виникла і сформувалась матеріалістично-моністична концепція, започаткована в античній теорії епікуреїзму, розвинена у працях К. Маркса та в неомарксизмі Ж.-П. Сартра і Г. Маркузе [30, с. 47—50]; її недоліком є однобічне бачення тіла.

Класичний марксизм підпорядковував тіло суспільству; неомарксизм орієнтує його на іншу революцію, більш індивідуалістичну. "Поняттям "тіло" вичерпано всю людину і її досвід, — стверджує Сартр — як той, який людина знає всередині себе, так і той, який практикує у взаєминах з іншими. Все є тілесність і вираження тілесності" [30, с. 51—58]. Для Г. Маркузе, якому взагалі не притаманний систематичний виклад думок, тіло, крім того, що є засобом вираження всього, чим людина

може бути, є також місцем визволення: прийняти тіло означає визволити людську особу від організації залежної праці (притаманної капіталістичному та індустріальному суспільству), від зовнішньої моралі, від статусу подружжя; а натомість сприймати його лише як місце для задоволення. Ці ідеї виражені найповніше у його творі "Ерос і цивілізація" (1955). Тіло має бути вивільнене від грошей, від слова закону і соціальних примусів; один раз вивільнене, буде воно вихідним пунктом нового суспільства [35, с. 110]. На цій політично-революційній основі виник також перший феміністичний рух, який започаткувала Симона де Бовуар. Її твір "Друга стаття" (1949) мав і досі має великий вплив на розвиток теорії рівності статей, на поширення кампанії за використання контрацепції, абортів, добровільної стерилізації [14, с. 34—41].

Редукціонізм (однобічність) поглядів знаходимо також у творі Ж. Монод "Випадковість і необхідність" (1970); згідно з ним не лише людське зводиться до біологічного, але також біологія не є ніщо інше, як фізика. Подібні думки висловлювали також Ф. Джакоб у творі "Логіка живого: історія спадковості" (1970) і Ж.-П. Шанже, автор твору "Людина нейронна" (1983), в якому він ідентифікує мислення (розум) з мозком [10, с. 72].

Персоналістична концепція тілесності дуже важлива для всієї біоетики: для поняття ідентичності зародка, для поняття сексуальності і понять здоров'я та хвороби, які підтверджувала в ході історії філософська думка.

Християнство внесло в історію західної думки поняття "особи" як істоти свідомої, вільної і відповідальної.; Правди Біблії стосовно сотворення; сприйняття Бога як Буття, як Особи, як трансцендентності у відношенні до світу; сприймання людини, створеної на образ і подобу Божу, здатну увійти в діалог з Богом і покликану управляти Всесвітом в ім'я і владою Бога; правди, що стосується дару Божого життя (як життя самого Бога), прийнятого людиною; сприйняття гріха і Відкуплення; Таїнства Страждань і Воскресіння Христа, що є гарантією Воскресіння людськості, — ці правди представляють бачення, виражене у християнській богословській засаді "caro cardo salutis" ("тіло — основа спасіння").

Сутність біоетики відображена у вченні Томи Аквінського та в неомізмі. Тома Аквінський був першим європейським філософом, який розглянув матерію і форму, сутність і існування в контексті не лише християнського трактування, а й Аристотелевої метафізики.

Насамперед він стверджує, що душа і тіло з'єднані в особі сутнісно, а не випадково. Іншими словами, тіло є людське тому, що воно оживлене душею, головним принципом пізнання і свободи; душа є сутнісною формою тіла, створеною відповідно до цієї подвійної функції: бути собою і оживляти своє тіло. Для Томи Аквінського тільки таке пояснення визнає єдність людської діяльності, яка завжди є духовно-фізичною і виключає будь-який дуалізм. Отже, душа є субстанційною формою тіла і всього людського індивіда.

Визнання того, що душа є субстанційною формою тіла, означає, що вона є також єдиною субстанційною формою, тому що плюралізм форм привів би до плюралізму буття й активності. Отже, душа активізує й інформує своєю енергією і об'єднувальною силою всі здатності — йдеться про

різні можливості, притаманні вегетативному і чуттєвому життю. Цей факт має важливе етичне значення стосовно єдності людського буття: людина залишається людиною також тоді, коли вона з певних причин не виражає здатності використовувати свої розумові здібності.

З тієї ж причини не можна допускати наявності онтологічної відмінності між людськими індивідами залежно від періоду розвитку: відразу після запліднення чи на будь-якому етапі інтелектуального розвитку [36, с. 47—58; 164—166].

Другою важливою думкою, що виражає філософію Томи Аквінського і часто залишається поза увагою сьогодні, є обґрунтування двох принципів будь-якого реального буття: сутності та існування (*essentia* і *esse* в термінології св. Томи). Сутність людини (душа і тіло), як і кожна реальність, переходить від стану потенційного до реального — аж до акту свого існування, який реалізує конкретно цю потенційність.

Отже, акт існування, який реалізує людське тіло, створений тим самим актом існування, який реалізує душу: це єдиний акт існування для душі і тіла, виражений в єдності форми.

Акт існування притаманний формі — активізує матерію; у нашому випадку — це духовна душа, яка активізує тіло. Оскільки акт існування душі походить — і не може не походити — від Творця, то цей самий акт оживляє та активізує тіло, яке виникає — і не може не виникнути — у момент творення.

Тома Аквінський через недостатнє знання біології (стосовно людського ембріона), не зважаючи на ті принципи, розрізняв дві фази у формуванні людини — першу, яка передують акту входження душі, і другу, яка настає за нею (через передбачувану роз'єднаність сприйняття людської форми). Це ані не применшує цінності його вчення, яке сьогодні використовують персоналісти для того, щоб робити висновки на основі нових досліджень в ембріології, ані не дає приводу інтерпретувати Тому Аквінського як того, хто сприяв абортам перед актом входження душі [15, с. 149—179].

Висновок, який ми навели, є узагальненням слів Г. Марселя: "Те, що є власне моїм тілом, не існує саме і не може існувати саме" [21, с. 30]. Можна сказати, що "я є моїм тілом", хоча це не означає, що ми є лише тілом, і можна сказати, що "я маю тіло", не розуміючи під ним просто об'єкт. Дж. Марітен стверджує: "Кожен елемент тіла людини є людським та існує як такий тільки через те, що існує нематеріальна людська душа. Наше тіло, наші руки, наші очі існують тільки тому, що існує наша душа" [23, с. 91—97].

Феноменологічне уявлення про тілесність є вагомим внеском у глобальне і комплексне сприйняття тіла, але, на наш погляд, недостатнім, якщо не буде доповнене і поєднане з онтологічним баченням тілесності. Існування не можна трактувати інакше, як всередині сутності людини, що полягає у субстанційній єдності духа, душі і тіла, яке змінює свою форму існування під впливом духовної душі. Насправді таке сприйняття людини виходить за межі онтологічного судження і зосереджується на взаємозв'язках: розглядає цінність тіла в його посередництві зі світом, суспільством, історією.

Феноменологічна концепція тілесності [24, с. 180—190], сформована у разі спроби вийти за межі як інте-

лектуального, так і матеріалістичного бачення, спричинила еволюцію у сприйнятті тіла. Е. Гуссерль запровадив корінну відмінність між поняттями "корпер" (нім. *Kurper*), під яким розумів органічне тіло як об'єкт вивчення, і "ляйб" (нім. *Leib*) — тіло живе, або свідомість власного тіла. Він пропагує постійне усвідомлення власної тілесності, певну співприсутність тіла в будь-якому іншому сприйнятті, внутрішній досвід власного тіла, відмінний від сприйняття інших тіл [24, с. 122].

Мерло-Понті, як і Гайдеггер, синтезуючи останні досягнення наукового пошуку у психології і теорію Гуссерля, завищує значення суб'єктивності тілесності і підносить її до поняття "бути вміщеними" у світі. Згідно з цією точкою зору тілесне сприйняття стає вираженням зв'язку свідомість-світ. Тіло не тільки вступає у зв'язок зі світом, а також надає світу нового значення, перевищуючи постійно власний досвід і попередні досягнення. "Тіло є у світі, як серце в організмі: підтримує постійно його видиме життя, оживляє його, формує з нього систему <...>, тіло є нашим головним засобом тримати світ" [26, с. 38]. Згідно з Мерло-Понті, світ досвіду є царством, що сотворене у тілі і тілом. Це передбачає, що перевищення його сенсу і значення має своє пояснення, на наш погляд, поза тілом, у душі.

Г. Марсель наголошує на функції тіла в його соціальному середовищі: якщо людське існування є співіснуванням з іншими і відкрите для інших, то це можливе тільки через тілесність і виражається через мовлення. Тобто тіло як "присутність" стосовно інших є синтезом минулого, теперішнього і майбутнього стосовно суспільства, а отже, допускає між людьми взаємне визнання як особи, так і можливості спілкування [22, с. 55].

На цінності тіла як вираженні культури, цивілізації та здатності до технічного перетворення світу і матерії, наголошував М. Шелер, основоположник філософської антропології, представник феноменологічної школи, який вбачав у культурному посередництві тіла здатність до самореалізації особи [31, с. 187]. Крім здатності до мовлення для тіла властиве вираження, об'явлення, феноменологія "я"; і не тільки через мову, писмо чи мистецтво, а й всією жестикуляцією, від посмішки і плачу до погляду і виразу обличчя. Зрештою, тіло є співпринципом і знаком індивідуальної відмінності: чоловік, жінка, цей індивід чи інший є такими завдяки тілу [27, с. 43—74; 70—80].

Сьогодні дискусії про зв'язок тіло-дух зосереджені у площині мозок-розум і тут набувають форми єдиного сприйняття, взаємозалежності і водночас трансцендентності розуму стосовно мозку. Два філософи: К. Поппер і Дж. Екклес притримуються дуалізму у своїй теорії "інтеграції" між тілом та розумом і вважають існування думки загадкою для біологічних та космологічних наук [28, с. 156—173].

Узагальнюючи, можемо підсумувати персоналістичні і гуманістичні позиції щодо трактування тіла: стосовно цілісності особи тіло здійснює просторово-часове втілення, йому властиві індивідуальні відмінності, вираження і культура, зв'язок зі світом і суспільством, воно є творцем і об'єктом застосування технологій. Необхідно нагадати, що техніка є не що інше, як розвиток м'язового (машина), чуттєвого (технологія образів і звуків) і мозкового (інформатика) тіла.

Однак для тіла властиві також певні обмеження, наприклад, просторово-часове обмеження (особливо в екзистенціалізмі і персоналізмі), яке містить у собі поняття болю, хвороби і смерті.

Останнє міркування супроводить висновок про цінності тілесності: вони перебувають у взаємній гармонії і розташовані за певною ієрархією; що є неминучим наслідком єдності частин тіла, які утворюють організм, оживлюваний духом. Єдність частин вимагає і створює їх ієрархію і взаємодію, тобто гармонію. Тільки на цій підставі можна говорити про живий організм. Моралісти називають це одноцілісністю.

З цього виникають важливі наслідки в етичному і етико-медичному аспектах. Першою істотною властивістю живого організму є фізіологічне життя, бо, якщо знищити біологічне життя, руйнується організм як такий, і це найважче ушкодження, яке можна завдати особі. Тільки трансцендентне і духовне добро особи як моральне добро може передбачати добровільне пожертвування життям.

Фізичне життя людини може перебувати в небезпеці і бути пожертвоване непрямым чином (через вбивство, вчинене іншими особами) задля морального добра, що стосується цілісності індивіда чи заради спасіння інших осіб; але в таких випадках відповідальність покладено на того, хто оцінює ситуацію і визначає необхідність такої жертви. Прикладом може служити мученицька смерть чи захист подібних собі від несправедливого агресора.

Згідно із засадою цілісності (терапевтичною засадою), інтегральність життя може бути порушена лише тоді, коли необхідно захистити фізичне життя загалом або вище моральне добро.

Співвідношення благ має чітку ієрархію: блага афективні чи соціальні повинні підпорядковуватися вищим цінностям: цінності життя і його цілісності. Наприклад, хірургічне втручання вимагає госпіталізації, тому за таких обставин виправданим буде відлучення від афективного сімейного життя. Однак немає жодної соціальної причини, яка може виправдати самоскалічення чи стерилізацію, а тим паче позбавлення життя.

Втім, слід пам'ятати, що цінності особи гармонійно взаємозв'язані: якщо ушкоджується одна з них, то інші теж потерпають, наприклад, порушення соціальних відносин є важким для цілісності особи. Тому знищення навіть тимчасових життєвих цінностей має бути об'єктивно виправдане в ім'я вищого добра [33, с. 190—196].

Нагадаємо, що біоетика народилася від стурбованості екологічними проблемами, а отже, від "глобальної етики". Г. Йонас, пропонуючи засаду "відповідальності" і "етику майбутнього", наголошував на важливості екологічної рівноваги як етичного фундаменту для майбутнього людства.

Екологічна криза сучасності, яка полягає у виснаженні природних ресурсів та забрудненні середовища нашого існування (повітря, вода, земля), спричинена техногенною і споживацькою діяльністю суспільства, є наслідком неусвідомлення чи ігнорування людьми проблем природного довкілля. Сьогодні короткострокові економічні інтереси окремих людей, груп чи держав нерідко заважають прийняттю важливих постанов та належних заходів для захисту довкілля.

Сучасна етика навколишнього середовища не тільки досліджує всі види біотехнологічного втручання у рослинне і тваринне життя, особливо біотехнології продуктів харчування (ГМО), а й виявляє також моральну відповідальність у випадках важких проблем забруднення (повітря, води, продуктів харчування) і наслідків порушення атмосферної рівноваги. Такі проблеми стають етико-політичними, тому що пов'язані із промисловим розвитком, проблемами транспорту і впорядкування території та в цілому розглядаються етикою розвитку і проблем впорядкування. Ці питання обговорювались на конференціях в Ріо, Сіетлі, Кіото та подані на розгляд "великої вісімки" [34, с. 78—81].

Зупинимося на етичному аспекті, який можна адекватно висвітлити на основі позицій персоналізму. Сьогодні на цьому ґрунті у суспільстві наявні різні бачення теми етики навколишнього середовища [34, с. 83—86].

Виникають різні етичні погляди під час аналізу діяльності людини як носія онтологічно-аксіологічного пріоритету:

— антропоцентричний погляд: розглядає відповідальність людини за власне існування та за існування інших живих істот. Антропоцентрична біоетика розглядає особистість людини як центр етичного зацікавлення, займається проблемами, які стосуються життя людини, та лише непрямо — проблемами навколишнього середовища, і має за основу онтологічно обґрунтований персоналізм (Е. Згречча);

— екоцентричний погляд: земля постає у її комплексності як живий організм, у якому всі інші живі буття еквівалентні єдиному цілому. Біоетика навколишнього середовища (екоцентрична) вбачає об'єкт свого дослідження не в людині, а передусім в екосистемі, що має катастрофічне забарвлення, яке загрожує людству, і тому привертає увагу до охорони навколишнього середовища, оскільки здоров'я людини є частиною здоров'я усієї біосфери (Р. Поттер);

— біоцентричний погляд: надає живому буттю моральної гідності, здатності відчувати задоволення чи біль [32, с. 51]. Біоцентрична біоетика, яка бачить людину центром своєї уваги, але розглядає її онтологічно та аксіологічно рівною з усіма іншими живими істотами (П. Сінгер).

Прихильники екоцентричного погляду розглядають інтегральність екосистеми як мету саму в собі; прихильники біоцентризму досліджують охорону інтегральності та умови існування тварин; прихильники антропоцентризму гарантують і відстоюють благополуччя людини.

Прихильники антропоцентричних поглядів поділяються на різні підгрупи, відповідно до того, як вони відповідають на запитання:

1. Що є "добром для людини"?
2. Розглядається благополуччя людини чи комплексна благополучність людства?
3. Розглядається благополучність сучасного людства ("тут і тепер") чи також майбутніх поколінь?

Історичний анахронізм представлений сьогодні так званою ковбойською етикою, чи крайнім антропологічним поглядом, якому властива "філософсько слабка" етика. Він відкидає роздуми про етику навколишнього середовища, щоб виправдати надмірні витрати і екстремізм у використанні природних ресурсів людиною для своїх "уявних" контекстуальних і нагальних потреб.

Інші антропоцентричні позиції нині надзвичайно актуальні; вони розглядають питання захисту й охорони навколишнього середовища як проблему, що виявляється в моральному плані проблемою охорони самої людини. Охорону людини етика тваринних і рослинних біотехнологій інтерпретує на двох рівнях: на рівні здоров'я окремої людини (наприклад, внаслідок споживання трансгенних продуктів харчування) і на рівні захисту всього людства (наприклад, внаслідок наповнення довкілля генетично зміненими мікроорганізмами). На цьому останньому рівні етика тваринних і рослинних біотехнологій формується у розділ етики навколишнього середовища.

Позиція персоналізму ґрунтується на засадах онтологічної відмінності і вищості людини стосовно природи; захищає законність втручання людини у процеси створеного задля потреб самої людини, а також для добра і збереження живих істот. У цьому питанні точка зору персоналізму збігається з християнською у сфері антропоцентричних позицій, але з особливим теоцентричним акцентом, який полягає у відповідальності людини перед Творцем і представляє людину "сторожем" усього створеного.

Виникла необхідність розглянути з позиції антропоцентризму неможливість абстрагуватися людині від своєї сутності як головного виразника під час заснування етики навколишнього середовища, яка покликана приймати оперативні рішення в певних ситуаціях.

Людина — вінець Всесвіту, тому їй не може бути притаманна та сама моральна значущість, як іншим живим істотам. Відновлення рівноваги з природою досягається через зміну свідомості і способу мислення людини стосовно всіх нелюдських істот.

Існує своєрідна градація важливості живих істот, яка полягає у відображенні моральної цінності, якої їм надають. Ця різноманітність характерна для самої ієрархічно структурованої природи, вершиною якої є людина. Це не означає нехтування цінністю сотвореної природи, але змушує здійснювати поміркований вибір для її збереження.

Людина через вищість свого положення у живому світі зобов'язана шанувати природу з метою відповідального її збереження. Така роль передбачає розумне використання різних природних багатств, а також суворий контроль споживчих інтересів із застосуванням моральних критеріїв та комплексних глибоких оцінок, що враховують природу добра, яке підлягає охороні та збереженню і яке не походить від самої людини, а дароване їй Творцем.

Науковці і філософи дедалі частіше запитують себе: до якої міри законним є втручання у природу з метою її модифікації?

Задоволення постійно зростаючих потреб та бажань покращити власні умови життя спонукають людину щораз більше переступати через внутрішні обмеження самої природи. Впроваджувати новітні досягнення науки і техніки необхідно із дотриманням етичних засад. Наприклад, біотехнологічне втручання може бути виправдане лише намаганням вчинити добро певній особі зі збереженням цілісності особи і за її добровільної згоди. Людське існування буде щасливим за умов досягнення внутрішньої гармонії з природним світом, яка не дає права на маніпулювання.

Новітні досягнення сучасної науки і техніки створюють небезпеку, яка ще ніколи не була такою загрозливою, тому відповідальність за прийняття рішень щодо величини технологічних чи антропогенних ризиків не можна покласти лише на науковців і працівників виробничої сфери. Не маючи наміру дискутувати про свободу винахідників та користувачів, слід наголосити на необхідності міжпредметної співпраці, що має зважати також на етичні аспекти впровадження технологічних і соціальних новацій. Це мають забезпечити органи публічного управління. Йдеться про перехід від етики свободи до етики відповідальності, яка має за основні критерії благополуччя іншого і добро природи (середовища життя, тобто за всієї Землі). Усе це можливе при усвідомленні взаємозалежності всіх людських істот і потреби солідарності між усіма народами [16, с. 17—25; 19, с. 42].

Коли йдеться про модифікацію природи, органам публічного управління слід брати до уваги те, що вона виправдана тоді, коли приносить добро для теперішніх поколінь і не руйнуватиме майбутніх.

Вибір орієнтирів завжди є чи не найважливішим у житті кожного. Торуючи щоденну професійну дорогу, важливо мати приклади для наслідування. Покликання лікаря за усіх часів було у великій пошані серед людей. Сучасні соціологічні опитування, зокрема в Україні, свідчать, що довіра до лікарів похитнулася.

Лікар існує з Господньої установи і є знаком Його милосердя (Сирах 38, 1—3, 6—7) [25]. Для лікаря важливими є не тільки професійні уміння, а й віра та взаємовідносини з Творцем, бо у Ньому він знаходить сили у служінні людям. "Та й лікарям слід так само молитись до Господа, щоб Він полегшив страждання хворого та врятував життя" (Сирах 38, 14) [25].

Незрівняним прикладом реалізації глибинного сенсу покликання лікаря є Христос, бо Він так полюбив світ, що прийшов віддати Своє життя як викуп за багатьох. Лише керуючись любов'ю, ми зможемо відчувати болі і страждання інших як свої. І тільки тоді в особі хворого можемо побачити Господа, який сказав: "Що ви зробили одному з братів Моїх найменших, те ви Мені зробили" (Мт. 25, 40) [25], а також "Будьте милосердні, як Отець ваш милосердний" (Лк. 6, 36) [25].

Кожний лікар, починаючи свій професійний шлях, виголошує клятву, яка пов'язана з ім'ям Гіппократа, давньогрецького лікаря, який увійшов в історію як батько медицини. У цій клятві вперше були сформульовані етичні засади лікаря. Гіппократа ще античні історики називали "зіркою і світлом лікарського мистецтва". Він зібрав усі відомі на той час медичні спостереження, систематизував їх і дав їм філософське обґрунтування. Гіппократ висловлювався: "Чисто і непорочно буду я проводити своє життя", "Могутній дух рятує розслаблене тіло", "Не нашкодь!", "Деякі хворі, незважаючи на свідомість приречених, одужують тільки тому, що впевнені в майстерності лікаря" тощо [26, с. 12—14].

Зворушливою в історії християнства раннього періоду є доля римських юнаків Косми і Дам'яна, щедрих за своєю вдачею, які були практикуючими християнами. З історії Церкви вони відомі як лікарі-безсрібники: безкоштовно лікували всіх, у тому числі братів-християн, переслідуваних під час гонінь на християнство в

Римській імперії. За це Косма і Дам'ян стали жертвами переслідувань у роки правління імператорів Галлієна (253—268 рр.) і Авреліяна (270—275 рр.) [27, с. 5—7].

Святий великомученик і цілитель Пантелеймон (з Никомидії, тепер м. Ізміт, Туреччина) за професією був лікарем. Він присвятив своє життя хворим і стражденим. Пантелеймон відзначався великим милосердям до вбогих, яких лікував без грошей, часто чудесним способом. Він лікував усіх, що зверталися до нього, відвідував ув'язнених і при цьому зціляв страждених не тільки медичними засобами, але перш за все іменем Господнім. Оскаржений своїми колегами-лікарями перед імператором Діоклетіаном у тому, що він проповідував Христову віру, Пантелеймон загинув мученицькою смертю 305 року [28, с. 412—413].

Абу Алі аль-Хусейн ібн Абдаллах ібн Сіна (лат. Авіценна, з Афшани, неподалік від Бухари, тепер Хамадан. Його батько походив з м. Балха — сучасний Афганістан) — перський вчений-енциклопедист, лікар, філософ, хімік, астроном, теолог, поет народів Таджикистану, Середньої Азії та Ірану, музикант. Авіценна був найвідомішим філософом середньовічного ісламу, послідовником античної традиції (насамперед аристотелівської, стоїчної та неоплатонічної), яку він пристосовував до практичних потреб життя та завдань природничо-наукових досліджень. Авіценна був переслідуваний за свої світоглядні переконання. Його філософські праці були написані під впливом Аль-Фарабі, Аристотеля та неоплатоніків і, у свою чергу, вплинули на схоластиків XIII ст. Алі ібн Сіна вважається найвпливовішим поліматом Золотої доби ісламу.

Ібн Сіна написав близько 450 трактатів на теми з різних галузей науки, в тому числі і медицини. Його найвідомішими роботами є "Книга зцілення", "Обширна філософська і наукова енциклопедія" і "Канон лікарської науки", який був основним підручником для вивчення медицини у багатьох середньовічних університетах. Це ціла медична енциклопедія, що розглядає з великою повнотою (у межах знань того часу) все, що відноситься до здоров'я і хвороб людини. "Канон лікарської науки" був першою книгою, яка стосувалася теми експериментальної медицини, доказової медицини, випадково-контрольованих досліджень. Канон встановив правила і принципи перевірки ефективності нових ліків і медикаментів, які і дотепер є основою клінічної фармакології і сучасних клінічних досліджень. У "Каноні" багато уваги приділяється не лише способам лікування різних хвороб, але й питанням профілактики, попередження хвороб, збереження здоров'я людини. Важливе значення Авіценна надавав фізичним вправам, режиму харчування, відпочинку, особистій гігієні людей різного віку.

Авіценна твердив: "Світлячи іншим згораю сам", "Немає безнадійно хворих, є лише безнадійні лікарі...", "Якщо я не прокладу стежини до людських сердець, вони не звернуться до мене" [29, с. 225—227].

Мойсей Маймонід (родом з Кордови, Іспанія) — один з найвидатніших єврейських філософів Середньовіччя, визначний лікар, теолог жив і працював у XII ст. Беручи до уваги праці Аристотеля, Платона та арабських філософів, в своїх творах М. Маймонід пояснював єврейську релігійну філософію. Його найвідоміші праці

"Мішне Тора" ("Повторення Закону", 1180) і "Море невухим" ("Путівник розгублених", 1190) мали великий вплив на єврейську філософію Середньовіччя.

Досяг значних успіхів в медичній практиці. У 1185 році Маймоніда було призначено особистим лікарем султана Єгипту Салах ад-Діна.

Молитва Маймоніда, написана в Середньовіччі, ніби написана недавно, і звучить так актуально: "О, Боже, наповни мою душу любов'ю до мого мистецтва і до усіх сотворінь. Не допусти, щоб бажання заробити, чи пошуки слави керували моїм мистецтвом, бо в такому разі вороги правди і любові могли б це використати і відсторонити мене від шляхетного обов'язку служити Твоїм дітям.

Підтримай сили мого серця, щоб воно було завжди готове служити, як багатим, так і бідним, як друзям, так і ворогам, як злим, так і добрим людям.

Нехай при спілкуванні з хворим мій розум залишається ясным, не обтяженим ніякою сторонньою думкою, щоби я виразно усвідомлював те, чому мене навчили досвід і наука, бо ж величними і розкішними є пошуки, що мають за мету підтримання життя і здоров'я всіх сотворінь.

Вчини так, щоби мої хворі могли довірятися мені і моєму мистецтву. Якщо ж невігласи засуджуватимуть і висміюватимуть мене, нехай любов до мого фаху буде моїм захистом, зробить мене непорушним, щоби я зміг вистояти в правді, незалежно від знатності, положення чи віку моїх друзів.

Уділи мені, Боже мій, поблажливості і терпеливості щодо хворих — знедолених та грубіянів.

Даруй мені поміркованість в усьому, але ненаситність в науці.

Позбав мене впевненості, що все мені під силу.

Дай мені силу, волю та змогу помножувати свої знання, бо ж нині я вже здатен відкрити в своїй свідомості речі, про існування яких я ще вчора не здогадувався, адже наука велична, а людський розум постійно сягає вперед" [30, с. 20—21].

Преподобний Агапіт Печерський, чернець Києво-Печерського монастиря, один з найвідоміших фахівців у галузі медицини XI ст. Агапіт молитвою та зіллям, яке сам готував, зцілював душевні і тілесні недуги. Вилікував Чернігівського князя Володимира Мономаха, якому передав зілля. Був визнаний "безмідником", оскільки не брав за лікування платні.

Літописець у "Києво-Печерському Патерику" розповідає, що один лікар-вірменин, який мав значну практику в лікуванні, спочатку з недовірою ставився до Агапіта, але, згодом, пересвідчившись у численних зціленнях пацієнтів через Агапіта, прийняв християнську віру і став ченцем Києво-Печерського монастиря. Преподобний Агапіт похований у Ближніх печерах Києво-Печерської лаври [31, с. 131—136].

В. Ф. Войно-Ясенецький (архієпископ Лука) (з м. Керч) — унікальний лікар, видатний професор хірургії, церковний діяч, талановитий проповідник, який написав 55 наукових праць з хірургії, фізіології та анатомії та 12 томів проповідей. Найвідомішою є його книга "Нариси гнійної хірургії", нагороджена Сталінською премією першого ступеня, яка була настільною книгою російських хірургів. У цій книзі святитель Лука висвіт-

лив християнський підхід лікаря до хворого, любов до людини як образу і подоби Божої. Його скальпель та молитви врятували життя багатьом хворим, зокрема в роки Другої світової війни.

За визнання істини багато разів ув'язнювався та відбував адміністративні заслання. Святитель Лука (Войно-Ясенецький) не схибив з істинного шляху і проніс вогонь віри крізь усі земні випробування в роки безвір'я.

Він написав книгу з дуже глибоким змістом "Духі Тіло", в якій зазначив: "Між духом, душею і тілом існує постійний зв'язок і взаємодія. Все те, що відбувається в душі людини протягом її життя, має значення й необхідне тільки тому, що все життя нашого тіла й душі, всі думки, акти найтіснішим чином пов'язані з життям духу" [32, с. 40]. В цій праці Войно-Ясенецький подає глибоке обґрунтування батьківського підходу до хворого. Для нього не було "медичного випадку", а була жива страждаюча людина, фізичне одужання якої він пов'язував із зверненням до Бога.

Архієпископ Лука зазначає: "Євангеліє включає в себе найбільш піднесене вчення про людину і гідність її особистості та містить виключно високу мораль. Євангеліє є звісткою справжнього, найвищого гуманізму <...>. Найвищим проявом моральності, згідно з вченням Христа, є готовність врятувати людину, бо "немає більшої любові від тієї, як хто життя своє за ближніх віддає" (Ів. 15, 13) [25]. Це справжні слова Христа, які є основою християнської моралі і християнських відносин між людьми".

Архієпископ Лука зауважував: "Не пробуйте розділяти образ хірурга і єпископа. Образ, розділений надвоє, неминуче виявиться помилковим" [33, с. 15]. Його справи за своїм значенням вийшли за межі свого часу, захопили життя багатьох поколінь, стали заповітом та ідеалом для наслідування.

У всесвітньо відомому художньому фільмі Джакомо Кампіотті "Джузеппе Москаті. Любов, яка цілює" (2007 р.) на основі реальних подій, беззаперечним ідеалом постає лікар Джузеппе Москаті, котрого у 1987 р. Папа Іван-Павло II визнав святим. Постать Джузеппе Москаті вражає. Блискучий розум, сила духу, цілеспрямованість, гідна подиву жертвовність та вражаюча любов до кожної людини як особистості, віддана дружба, послідовність у переконаннях та вчинках, — всі ці якості гармонійно поєднував у собі Москаті, уособлюючи незмінну відданість Богові.

Джузеппе Москаті, італійський лікар, науковий співробітник, професор університету, наголошував: "Пам'ятайте, що, займаючись медициною, ви взяли на себе обов'язок постійно вчитися, відноситись з любов'ю і співчуттям до відкинутих, з вірою і ентузіазмом, не слухаючи похвали, критики чи заздрості, бути відповідальними перед Богом" [34, с. 10, 33]. Завжди виважений, спокійний та милосердний до нужденних. Всупереч суспільним обставинам, які відкрито заперечували універсальні, вічні і незмінні цінності та етичні засади, Джузеппе Москаті, реалізуючи їх, не втративши своєї автентичності, мав незаперечну повагу серед людей із різних суспільних верств. Він стверджував: "Не наука, а милосердя перетворило світ". "Життя — це мить. Триумфи, почесні, багатство і наука — перехідні. Всі спокуси життя відходять. Залишається лише вічною любов — причина

всякої доброї справи. Бо любов — це Бог". "Люби істину, будь собою без удавання, страхів та умов. Якщо істина накликає на тебе переслідування, прийми їх; і якщо вона коштує тобі мук, терпи їх. І якщо заради істини тобі доведеться принести в жертву самого себе і своє життя, принеси цю жертву мужньо". "Озбройтесь твердістю духа. У кожного з нас своє місце в битві. Господь дав нам все, і Він спитає, як ми розпорядились Його дарами". "Не забувайте, що перед вами не тільки тіла, а й душі безсмерті, божественні, так що любіть їх, як самих себе. Працюйте з вірою і ентузіазмом, глухі до похвали і осуду". Аналізуючи життя святого, бачимо безцінні якості чуйного християнина та зразкового лікаря. Москаті був активним дослідником (його роботи значно розширили знання про цукровий діабет та сприяли відкриттю інсуліну), членом Королівської медико-хірургічної академії, невтомно приймав пацієнтів не лише в шпиталі, а й у власному домі, навчав студентів, та, на запитання колег про те, як він все встигає, відповідав: "Людина, котра починає день із Божественної Літургії та Євхаристії, має невичерпне джерело сил та натхнення". Особливої уваги вартує його трактування хвороби, яку розглядав у контексті людини в її інтегральності: "Допомоги потребує не лише немичне тіло, а й слабка душа, що просить порятунку".

Відтак потребуючі отримували повноцінне лікування, що часто цілювало не лише фізично, а й змінювало все життя людини. Святий Джузеппе Москаті чітко демонструє нам аксіому: дорога до Всевишнього не пролягає окремо від реальності. Щобільше, вона її перевищує. Лише занурившись у глибину людських страждань, ми зможемо піднятися до Бога. Джузеппе Москаті ніколи не ухилився від жертвовної допомоги найбіднішим із бідних і вибрав ту дорогу, яку хотів. Він міг би мати все, та отримав ніщо. Проте в тому "ніщо" він знайшов ВСЕ.

Любов'ю до ближнього і бажанням прийти на допомогу відзначалася с. Марта Веєка. На Різдво, з м. Підгайці (Тернопільщина), де вона працювала медсестрою у лікарні, у листі до батьків писала: "Мені було приємно бути поруч з моїми улюбленими хворими в цей різдвяний день, переповнений радості, молитви та колядок. Важливим є не тільки визнання "мої улюблені хворі", але і підтвердження, що серед них відчуваю справжню радість, що не тільки працюю для них, але живу їх стражданням...".

Героїчний вчинок любові до ближнього відображає остання подія у її житті. У лікарні потрібно було зробити дезінфекцію приміщення, в якому лежала хвора на тиф. Це повинен був зробити молодий працівник лікарні, у якого була дружина з маленькою дитиною. Передбачаючи, що він може заразитися, сестра Марта замінила його. Невдовзі після цього тиф атакував її організм і після декількох днів важкої хвороби і страждання вона перейшла до Вічності [35, с. 21—33].

Всі ці приклади славетних лікарів, які, не зважаючи на загрози, були вірними Богові до кінця і побачили велич Господньої остаточної Перемоги, є гідними наслідування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, філософські засади біоетики сягають своїм корінням учення Томи Аквінського, виводяться з

філософії екзистенціалізму (Г. Марсель), опрацьовані феноменологією (Е. Гуссерль) та, особливо, філософською антропологією (М. Шелер), а також персоналізмом.

Введення світоглядно-філософських засад біоетики в систему публічного управління, зокрема, в галузь охорони здоров'я, є необхідною актуальною умовою виживання цивілізації та збереження духовного здоров'я нації.

На основі ґрунтовного аналізу світоглядно-філософських основ біоетики у контексті реформування системи охорони здоров'я слід наголосити на нагальній потребі впровадження в життя в галузі охорони здоров'я, а також держави і суспільства персоналістичної біоетики, яка покликана допомогти людині побороти спокусу власної "всемогутності" та вберегти її від небезпеки бути знищеною тим, що вона сама відкрила, спланувала і збудувала.

Органам публічного управління необхідно завжди оцінювати наслідки і результати дій з точки зору не лише найближчої вигоди, а також і стосовно якості життя прийдешніх поколінь, тобто забезпечити умови для сталого людського розвитку.

Зважаючи на етичні аспекти впровадження технологічних і соціальних новацій, органам публічного управління слід наголосити на необхідності міжпредметної співпраці з дотриманням основних критеріїв благополуччя людини і добра всієї Землі.

Реалізація покликання лікаря на моральних, абсолютних, вічних і незмінних цінностях та засадах, які подаровані Творцем як орієнтир і дороговказ у житті, на основі зворушливих прикладів славетних лікарів сприятиме підвищенню ефективності системи охорони здоров'я, а також організації навчального процесу, спрямованого на підготовку гуманних та висококваліфікованих фахівців.

Органам публічного управління необхідно розробити заходи щодо впровадження в життя засад біоетики та розширення їх викладання, які б враховували приклади, гідні наслідування, що зумовило б не тільки фахову підготовку працівників органів і установ системи охорони здоров'я, студентів, інтернів, курсантів-лікарів та провізорів системи медичної освіти, а й виховання їх у дусі любові до ближнього, милосердя, готовності до самопожертви в ім'я хворих, співчуття їм у горі, високої гуманності, моральності.

Перспективи подальших досліджень. Потребує розробки заходів з боку органів публічного управління система охорони здоров'я на узгодження її із засадами біоетики.

Література:

1. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление. Москва: Наука, 1991. 271 с.
2. Шарден Тейяр де., Флоренский П. Наука и вера в диалоге. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та. 2007. 286 с.
3. Швейцер А. Благоговение перед жизнью: Пер. с нем. / Сост. и посл. А.А. Гусейнова; Общ. ред. А.А. Гусейнова и М.Г. Селезнева. Москва: Прогресс, 1992. 576 с.
4. Reich W.T. (editor). Encyclopedia of Bioethics (revised edition): Vol. 5 / W.T. Reich. 2-nd edition. New York: Simon & Schuster (MacMillan), 1995. 2950 p.
5. Concilio Vaticano II. Gaudium et Spes: Costituzione Pastorale, 7 dicembre 1965. Citta del Vaticano, 1965.

6. Identita e statuto dell'embrione umano / Pontificia Academia Pro Vita. Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1988. 304 p.

7. Rosselli A. La medicina e le scienze della vita / Storia delle scienze / a cura di E. Agazzi. Roma: Citta Nuova, 1984. P. 93—113.

8. Spinsanti S. Il corpo nella cultura contemporanea. Brescia: Queriniana, 166 p.

9. Cremaschi S. Il concetto di eros in "Le deuxième sexe" di Simone de Beauvoir / AA.VV., Amore e matrimonio nel pensiero filosofico e teologico. Milano: Vita e Pensiero. 1976. P. 34—41.

10. Терешкевич Г.Т. Основи біоетики та біобезпеки: підручник. Тернопіль: ТДМУ, 2018. 400 с.

11. Wilson E.O. Sociobiology: the new Synthesis. Cambridge: Harvard, 1975. 697 p.

12. Fagone N. Il problema dell'inizio della vita del soggetto umano / L'aborto: riflessioni di studiosi cattolici / a cura di E. Sgreccia. Milano: Vita e Pensiero. 1975. P. 23—31.

13. Marcel G. Du refus a l'invocation. Paris: Gallimard, 1948. 326 p.

14. Maritain J. Ragione e ragioni. Saggi sparsi. Milano: Vita e Pensiero, 1982. 288 p.

15. Melchiorre V. Il corpo. Brescia: La Scuola, 1984. 244 p.

16. Merleau-Ponty M., Waelhens A. La struttura del comportamento. Milano: Bompiani, 1963. 366 p.

17. Marcel G. Homo viator. Prolegomenes a une metaphysique de l'esperance. Paris: Aubier-Ed. Montaigne, 1944. 257 p.

18. Scheler M. Nature et formes de simpatie. Paris: Payot, 2003. 496 p.

19. Mouroux J. Sens chretien de l'homme / Collection Theologie N° 6. Paris: Aubier-Montaigne, 1945. Paris. 1945. 250 p.

20. Popper K., Eccles J. Grande dialogo. / L'io e il suo cervello. Roma: Armando, 1982. V. 3. P. 156—173.

21. Sgreccia E. Valori morali per la salute dell'uomo / Rassegna di Teologia. Vicenza: Uomo e salute. 1979. 5. P. 390—396.

22. Sgreccia E., Fisso B. Etica dell'ambiente / Medicina e Morale. Roma: UCSC Facolta di Medicina e Chirurgia A. Gemelli, 1997. № 3. P. 77—90.

23. Singer P. Etica pratica. Napoli: Liguori, 1989. 236 p.

24. Farri V. I fondamenti etici dello sviluppo / Acta Philosophica. 1992. № 38. P. 181—186.

25. Святе Письмо Старого та Нового Заповіту (повний переклад, здійснений за єврейськими, арамейськими та грецькими текстами) / О.І. Хоменко. Львів: Місіонер, 2008. 1460 с.

26. Грандо А.А., Грандо С.А. Врачебная этика: пособие. Київ: Триумф, 1994. 256 с.

27. Туптало Д. Життя святих по изложению святителя Димитрия, митрополита Ростовского. Изд-во прп. Максима Исповедника, 2004. Т. 11. 205 с.

28. Луцик І.Я. Життя святих, пам'ять яких Українська Греко-Католицька Церква кожного дня впродовж року почитає. Львів: Свічадо, 2011. 800 с.

29. Павлович Т.П., Пилипцевич Н.Н. Авиценна — выдающийся врач-философ / Материалы международной научной конференции "Авиценна: мыслитель, уче-

ний, гуманіст". Республіка Біларусь, г. Минск. 18 декабря 2013 р. — С. 225—227.

30. Юлиш Е.И. Великие врачи средневековья. Мои-сей Маймонид и его "Молитва врача" / Новости меди-цины и фармации. 2007. № 2. С. 20—21.

31. Києво-Печерський патерик / пер. із церковно-слов. М. Кашуби і Н. Пікулик; 2-ге вид., виправл. Львів: Свічадо, 2010. 192 с.

32. Святитель Лука (Войно-Ясенецкий) Дух, душа и тело: избранные поучения. 2-е изд. Москва: Даръ, 2006. 318 с.

33. Войно-Ясенецкий В.Ф. Наука и религия. Моск-ва: ОБРАЗ, 2007. 191 с.

34. Jelardi A. Giuseppe Moscati e la scuola medica sannita del Novecento. Benevento: Edizioni Realta Sannita, 2004. 303 p.

35. Galfzka G. Blogoskawiona Siostra Marta Wiecka / Wyd-wo: Michalineum. 2013. 190 s.

References:

1. Vernadskyj, V. Y. (1991), *Nauchnaia mysl' kak planethnoe iavlenye* [Scientific thought as a planetary phenomenon], Nauka, Moscow, Russia.

2. Tejiar de., S. and Florenskyj, P. (2007), *Nauka y vera v dyalohe* [Science and faith in dialogue], Yzd-vo S.-Peterb. un-ta, St.Petersburg, Russia.

3. Shvejtser, A. (1992), *Blahohovenye pered zhyzn'iu* [Reverence for life], Prohress, Moscow, Russia.

4. Reich, W. T. (1995), *Encyclopedia of Bioethics* (revised edition): Vol. 5, 2-nd edition, Simon & Schuster (MacMillan), New York, USA.

5. Concilio Vaticano II (1965), *Gaudium et Spes: Costituzione Pastorale*, 7 dicembre 1965, Citta del Vaticano.

6. Pontificia Academia Pro Vita (1988), *Identita e statuto dell'embrione umano*, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano.

7. Rosselli, A. (1984), *La medicina e le scienze della vita. Storia delle scienze*, Citta Nuova, Roma, Italy, pp. 93—113.

8. Spinsanti, S. (1983), *I corpo nella cultura contemporanea*, Queriniana, Brescia, Italy.

9. Cremaschi, S. (1976), *Il concetto di eros in "Le deuxième sexe" di Simone de Beauvoir*. AA.VV., *Amore e matrimonio nel pensiero filosofico e teologico*, Vita e Pensiero, Milano, Italy, pp. 34—41.

10. Tereshkevych, H. T. (2018), *Osnovy bioetyky ta biobezpeky* [Fundamentals of bioethics and biosafety], Press TDMU, Ternopil', Ukraine.

11. Wilson, E. O. (1975), *Sociobiology: the new Sintesis*, Harward, Cambridge, UK.

12. Fagone, N. (1975), *Il problema dell'inizio della vita del soggetto umano. L'aborto: riflessioni di studiosi cattolici*, Vita e Pensiero, Milano, pp. 23—31.

13. Marcel, G. (1948), *Du refus a l'invocation*, Gallimard, Paris, France.

14. Maritain, J. (1982), *Ragione e ragioni. Saggi sparsi*, Vita e Pensiero, Milano, Italy.

15. Melchiorre, V. (1984), *Il corpo*, La Scuola, Brescia, Italy.

16. Merleau-Ponty, M. and Waelhens, A. (1963), *La struttura del comportamento*, Bompiani, Milano, Italy.

17. Marcel, G. (1944), *Homo viator. Prolegomenes a une metaphysique de l'esperance*, Aubier-Ed. Montaigne, Paris, France.

18. Scheler, M. (2003), *Nature et formes de simpatie*, Payot, Paris, France.

19. Mouroux, J. (1945), *"Sens chretien de l'homme"*, Collection Theologie, Aubier -Montaigne, Paris, France, vol. 6. Paris: 250p

20. Popper, K. and Eccles, J. (1982), *"Grande dialogo"*, L'io e il suo cervello, vol. 3, pp. 156—173.

21. Sgreccia, E. (1979), *"Valori morali per la salute dell'uomo"*, Rassegna di Teologia, vol. 5, pp. 390—396.

22. Sgreccia, E. and Fisso, B. (1997), *"Etica dell'ambiente"*, Medicina e Morale. Roma: UCSC Facolta di Medicina e Chirurgia A. Gemelli, vol. 3, pp. 77—90.

23. Singer, P. (1989), *Etica pratica*, Liguori, Napoli, Italy.

24. Farri, V. (1992), *"I fondamenti etici dello sviluppo"*, Acta Philosophica, vol. 38, pp. 181—186.

25. Khomenko, I. (2008), *Sviate Pys'mo Staroho ta Novoho Zapovitu* (povnyj pereklad, zdijsnenyj za ievrejs'kymy, aramijs'kymy ta hrets'kymy tekstamy) [Scriptures of the Old and New Testament (full translation made by Jewish, Aramaic and Greek texts)], Misioner, L'viv, Ukraine.

26. Hrando, A. A. and Hrando, S. A. (1994), *Vrachebnaia etyka* [Medical ethics], Tryumf, Kyiv, Ukraine.

27. Tuptalo, D. (2004), *Zhytyia sviatykh po yzlozheniyu sviatyelia Dymytryia, mytropolyta Rostovskoho* [The lives of the saints according to the presentation of St. Demetrius, Metropolitan of Rostov], Yzd-vo prp. Maksyma Yspovednyka, Russia, vol. 11.

28. Lutsyk, I.Ya. (2011), *Zhytiia sviatykh, pam'iat' iakykh Ukrain'ska Hreko-Katolyts'ka Tserkva kozhnoho dnia vprodovzh roku pochytaie* [Lives of Saints, which the Ukrainian Greek Catholic Church honors every day throughout the year], Svichado, L'viv, Ukraine.

29. Pavlovych, T.P. and Pylyptsevych N.N. (2013), *"Avicenna — an outstanding philosopher"*, *Materyaly mezhdunarodnoj nauchnoj konferentsyy "Avytsenna: myslytel', uchenyj, humanyst"* [Materials of the international scientific conference "Avicenna: The Thinker, Scientist, Humanist"], Belarussia, Mynsk, 18 dec, pp. 225—227.

30. Yulysh, E.Y. (2007), *"The great doctors of the Middle Ages. Moses Maimonides and his "Prayer of the Doctor"*, *Novosty medytsyny y farmatsyy*, vol. 2, pp. 20—21.

31. Kashuba, M. and Pikulyk, N. (2010), *Kyievo-Pechers'kyj pateryk* [Kiev Pechersky Paterik], 2-d ed., Svichado, L'viv, Ukraine.

32. Sviatytel' Luka (Vojno-Yasenetskyj) (2006), *Dukh, dusha y telo: yzbrannyye poucheniya* [Spirit, soul, and body: selected teachings], 2-d ed., Dar', Moscow, Russia.

33. Vojno-Yasenetskyj, V. F. (2007), *Nauka y relyhiya* [Science and religion], OBRAZ, Moscow, Russia.

34. Jelardi, A. (2004), *Giuseppe Moscati e la scuola medica sannita del Novecento*, Edizioni Realta Sannita, Benevento, Italy.

35. Galfzka, G. (2013), *Blogoskawiona Siostra Marta Wiecka* [Blessed Sister Marta Wiecka], Wyd-wo: Michalineum, Marki, Poland.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2020 р.